

Nacrt
Reforme Ustava na građanskim demokratskim principima

Polazeći od principa i ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija,

Posvećeni liberalnoj demokraciji, miru, pravdi, solidarnosti i međusobnom razumijevanju,

Smatrajući da Bosna i Hercegovina treba biti sekularna država republikanske forme vlasti, na temeljima parlamentarne demokracije, vladavine prava i sa slobodnim i demokratskim izborima,

Opredijeljeni za suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine u skladu sa internacionalnim pravom,

Vođeni principima, vrijednostima i standardima Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima, Internacionalnog pakta o građanskim i političkim pravima, Internacionalnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima zaštite individualnih ljudskih prava, te činom prijema u Ujedinjene nacije 22.maja 1992. godine,

Smatrajući da jednakopravnost, sloboda i nezavisnost građana Bosne i Hercegovine, kao nositelja državnog suvereniteta, treba biti garantirana, obezbjeđena i implementirana u svim aspektima društva,

Posebno smatrajući kako je Bosna i Hercegovina, država svih njenih građana, koji zajedno uz puno uvažavanje etničkih, vjerskih i kulturnih razlikosti, tvore bosanskohercegovačku/bosansku naciju, koja je potvrđena prijemom u Ujedinjene nacije.

Uvažavajući sva dosadašnja mišljenja Venecijanske komisije o političkom, društvenom, izbornom i pravosudnom sistemu u Bosni i Hercegovini,

Uvidjevši kako sadašnji društveno-politički sistem urušava kulturu zajedničkog života, proizvodi etničke distance i konflikte među političkim elitama na štetu individualnih ljudskih prava,

Primjećujući vidan zastoj Bosne i Hercegovine u njenoj potrebi da postane punopravnom članicom Europske unije i NATO-a, tako što se svjesno kočje reforme i reformski procesi, kao što je ispunjavanje 14 ključnih prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije i zastoj u sačinjavanju svakog narednog Programa reformi Bosne i Hercegovine kao uslov za članstvo u NATO savezu,

Naglašavajući potrebu da se politički, društveni i ekonomski sistem mora uskladiti sa normama, vrijednostima i standardima europske pravne stečevine (acquis communautaire) na kojima je temeljena Europska unija,

Svjesni kako važeće ustavno rješenje sadrži utvrđenu sistemsku diskriminaciju građana na temelju njihove etničke pripadnosti i mjesta prebivališta, koja je posebno utvrđena presudama Europskog suda za ljudska prava iz Strazbura u predmetima: Sejdić-Finci, Zorić, Pilav, Šlaku, Pudarić i Kovačević,

Imajući u vidu više vjekovnu etnoteritorijalnu nepodijeljenost državnog prostora Bosne i Hercegovine, život u raznolikostima i jednakosti, Deklaraciju o pravima građana sa Drugog zasjedanja ZAVNOBIH-a, održanog 1. jula 1944. godine u Sanskom Mostu, Ustav Republike BiH, rezultate građanskog Referenduma iz 1992. organizovanog na cijelom prostoru BiH i pod internacionalnim nadzorom i inicijativom,

Ubijeđeni da građanski konstituirani organi vlasti i pravične procedure najbolje stvaraju inkluzivne odnose unutar pluralističkog društva u kojem postoje jednake šanse za sve građane,

Uvažavajući sve presude Internacionalnog krivičnog suda u Hagu (ICTY) u kojima je utvrđeno počinjene zločina genocida, ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i udruženih zločinačkih poduhvata koji su za cilj imali stvaranje mono-etničkih dijelova teritorija u Bosni i Hercegovini kroz etničko čišćenje, te naglašavajući da je u tim okolnostima oktroisan postojeći Ustav.

Odlučni da izborna zakonodavstvo ne odstupa od europskih izbornih principa i standarda, niti da se uvode dodatne diskriminacije građana u njihovom aktivnom i pasivnom izbornom pravu, te nejednaka vrijednost glasa svakog građanina temeljem etničke pripadnosti i mjesta prebivališta,

Ističući potrebu da ekonomski sistem Bosne i Hercegovine funkcioniše na jedinstvenom tržištu u korist svih građana ove zemlje

Nastojeći stvoriti pretpostavke za reformu sadašnjeg ustavnog uređenja ove zemlje i njegovo usaglašavanje sa zahtjevima europske pravne stečevine kao i temeljnim principima vladavine prava i liberalne demokratije, Asocijacija nezavisnih intelektualaca Krug 99 predlaže
s l i j e d e ć e

PRINCIPE

Ustavne reforme u Bosni i Hercegovini

1. Bosna i Hercegovina je suverena, jedinstvena, nedjeljiva, demokratska, pravna, sekularna država sa svojim teritorijalnim integritetom što proizlazi iz njenog hiljadugodišnjeg kontinuiteta postojanja i internacionalnog priznanja.
2. Naziv države Bosne i Hercegovine biće – Republika Bosna i Hercegovina.
3. Nositelji suvereniteta su građani – državljani Bosne i Hercegovine. Suverenitet je neprenosiv i nepodjeljiv.
4. Bosna i Hercegovina je jedinstvena država koja posjeduje centralnu vlast i nivo jedinica lokalne samouprave organizovane u skladu sa Evropskom Poveljom o lokalnoj samoupravi. Oblast lokalne samouprave se organizuje u općinama, gradovima i regijama povezanih prirodnim karakteristikama i ekonomskim interesima, što će se urediti posebnim zakonom.
5. Izvršne vlasti čine Šef države i Vlada, svaki organ u okviru svojih nadležnosti. Šef države se bira na neposrednim izborima.

6. Bosna i Hercegovina imaće Parlament Bosne i Hercegovine, kao njen zakonodavni organ vlasti, koji se sastoji od 91 zastupnika i koji se biraju iz 5 izbornih jedinica koje imaju približnu istu veličinu populacije. Nadležnost Parlamenta Bosne i Hercegovine je donošenje svih propisa: ustav, zakoni i drugi akti, kojima se reguliraju različiti aspekti u Bosni i Hercegovini. Pored Parlamenta Bosne i Hercegovine, postojaće i Vijeće zaštite etničkog interesa, kao poseban organ bez zakonodavnih ovlaštenja, čija isključiva nadležnost će biti da razmatra i ocjenjuje samo one propise koji ulaze u prostor 4 identitetska elementa: etnička pripadnost, jezik, kultura i religija. Vijeće zaštite etničkog interesa imaće 11 članova koje imenuje Parlament Bosne i Hercegovine iz reda izabranih zastupnika, a na način utvrđen Poslovníkom Parlamenta.
7. Bosna i Hercegovina imaće Vladu Bosne i Hercegovine, kao izvršni organ vlasti, koja se sastoji od premijera i ministarstava: ministarstvo vanjskih poslova, ministarstvo financija i trezora, ministarstvo industrije i energetike, ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, ministarstvo komunikacija i prometa, ministarstvo zdravstva, ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, ministarstvo dijaspora, ministarstvo pravde, ministarstvo unutrašnjih poslova, ministarstvo obrane, ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo okoliša (za zaštitu prirodnog i kulturnog naslijeđa), ministarstvo ugostiteljstva i turizma. Vladu Bosne i Hercegovine imenuje Parlament Bosne i Hercegovine, na prijedlog mandatarata.
8. Sudsku vlast će vršiti prvostepeni sudovi opšte nadležnosti, specijalizirani sudovi i Vrhovni sud, organizirani zakonom. Ustav će utemeljiti tužilaštvo i pravobranilaštvo koji će biti uređeni zakonom. Ustav će predvidjeti Visoko sudsko i tužilačko vijeće uređeno zakonom. Ustavni sud vrši ocjenu usklađenosti opštih pravnih akata sa Ustavom.
9. Bosna i Hercegovina će imati svoju Centralnu banku Bosne i Hercegovine, čije formiranje, sastav, djelokrug rada i način funkcioniranja će se regulirati posebnim zakonom.
10. Bosna i Hercegovina je titular državne imovine. Opća dobra kao što su more, jezera, rijeke, obale, zrak, voda, frekvencije i javna dobra kao što su autoputevi, ceste, trgovi, parkovi, ne mogu biti u vlasništvu niti jednog fizičkog ili pravnog lica, već će država imati pravo raspolaganja i upravljanja ovim dobrima, što može prenijeti na niže nivoe vlasti. Svi aspekti državne imovine, prava na njeno vlasništvo, raspolaganje i upravljanje regulisaće se posebnim zakonom.
11. Cjelokupan sadržaj reformiranog ustava mora bit usklađen sa kriterijima iz Kopenhagena i Madrida koji reguliraju pristupanje Europskoj uniji, te će u svim aspektima biti usklađen sa europskom pravnom stečevinom.
12. Donošenje reformiranog ustava sadržavaće norme o tranzicijskom periodu, koji će biti vremenski ograničen i predstavljaće period u kojem se treba izvršiti potrebna tranzicija i usklađivanje svih važećih propisa i transformiranje postojećih državnih institucija i agencija u skladu sa novim Ustavom Bosne i Hercegovine.
13. Izmjene Ustava će se vršiti se kvalificiranom 2/3 većinom u Parlamentu Bosne i Hercegovine. Izmjena Ustava Bosne i Hercegovine ne može sadržavati bilo koji element

kojim se umanjuju ili devalviraju ljudska prava utvrđena Europskom konvencijom o ljudskim pravima.

O B R A Z L O Ž E N J E

1. Neposredno poslije potpisivanja Dejtonskog sporazuma činilo se da sigurno ulazimo u postkonfliktno doba u kojem će sa uspjehom trajati proces obnove države i društva. Danas, trideset godina poslije, mogu se jasno ocrtati historijski obrisi i surove činjenice procesa inspirisanih starim osvajačkim ciljevima srbijanske i hrvatske državne, nacionalne politike: prisadinjenja teritorija ili pak neproglašenog kondominijskog prava upravljanja tih država na većim dijelovima teritorije BiH. DMS je zaustavio rat ali nije osigurao trajni mir i prosperitet koji donosi svaka dobro uređena demokratska država u svijetu. Puke nagodbe, kompromisi pod prisilom involviranih država u ratu i miru u BiH, pritisci internacionalnih aktera i ustupci od strane legalnih i legitimnih institucija države BiH, rezultirali su ustavnim rješenjima koji su dali potencijal moći kolaboracionističkim snagama u konstituciji i funkcionisanju države. Očekivano postkonfliktno društvo vremenom je prerastalo u očekivano predkonfliktno stanje rastućeg intenziteta. Posljednji dvostruki udar na postojeći ustavni poredak tek je stepenica u nizu ka projektovanim konačnim rješenjima podjele države.

Dejtonski ustavni poredak se obilato koristi i interpretira za urušavanje države i obesmišljavanja demokratskih kapaciteta građana. Ekspanzionističke aspiracije susjednih država, u novim geopolitičkim okolnostima, više se ne prikrivaju, a velikodržavne nacionalne politike generiraju etnonacionalizam u BiH kao instrument za vlastito državno proširenje kondominijskog ili teritorijalnog opsega.

Dalje više ovako ne ide! Nastavak ovog procesa ide ili ka obnovi nasilja i ratnih strahota! Jedina alternativa je izgradnja političkog sistema i savremenog Ustava BiH po uzoru na moderne evropske demokratske države. Svako ostajanje BiH u statusu posebnog slučaja izvan demokratskih standarda više nije održivo. I neprihvatljivo, neovisno od demagoških argumentacija etno nacionalista ili njihovih saveznika unutar internacionalne zajednice, bile one u prijateljskim rukavicama ili oblandi očuvanja stabilnosti radi cementiranja postojećeg stanja. One nisu, pokazalo se, nikakve garancije trajnog mira. Već način odlaganja društvene i državne gologe i ratućih konflikata.

Naša paradigma nacionalne budućnosti mora se temeljiti na vrijednostima modernih evropskih država. Ustavna reforma je mapa puta za pune evropske integracije! Dejtonska ustavna rješenja nastala u uslovima genocida i udruženih zločinačkih poduhvata moraju biti odbačena kako bi se otvorio realističan, prosperitetan, demokratski evropski - „briseljski“ cilj“. Dejtonski Ustav je donio mir, ali i etničkim uređenjem proizveo stanje za novi rat.

2. Jedan od atributa savremene državnosti je suverenitet države. Pod ovim pojmom se podrazumjeva da je državna vlast na svojoj teritoriji suverena to jest da je ona najviša u odnosu na neke druge društvene ili teritorijalne formacije koje također mogu posjedovati upravljačka ovlaštenja (unutrašnji suverenitet) odnosno da je nezavisna od bilo kakve vlasti izvana (vanjski suverenitet)

Po obliku vladavine države se dijele na monarhije i republike obzirom na to da li se pozicija šefa države personalno popunjava nasljednim ili izbornim putem. Uobičajeno je da se ova odrednica unosi u službeni naziv države (na primjer Kraljevina Španija, Republika Italija) čime se upotrebom tih izraza nedvojbeno stavlja do znanja da se misli na državu.

Stoga smatramo neophodnim Bosni i Hercegovini vratiti u službeni naziv formulaciju "Republika Bosna i Hercegovina" koja će se dosljedno koristiti kada se govori o državi.

Nijedan novi opći pravni akt a pogotovo Ustav se ne donosi a da ne zatiče postojeći pravni poredak više ili manje sproveden u praksi. Zato se postavlja pitanje kako uskladiti zatečeno pravno stanje sa novim rješenjima. U tom cilju se u novom pravnom aktu formulira posebno poglavlje pod nazivom "Prelazne odredbe" koje reguliraju dužinu prelaznog perioda u kome stare norme nastavljaju da važe, postojeće institucije obavljaju svoje nadležnosti a započeti postupci se trebaju okončati.

3. Liberalna građanska teorija države u aktuelnoj bosanskohercegovačkoj historijskoj situaciji je faktička ideja pomirenja u Bosni i Hercegovini nakon ratnih zločina, etničkog čišćenja i genocida (1992-1995.). Političko stanovište bilo koje etnopolitičke zajednice u Bosni i Hercegovini koje se temelji na građanskoj jednakosti, nezavisnosti i slobodi, objektivno, teorijski, ne može se nazivati ni politički tretirati kao tzv. etnički unitarizam, hegemonizam i tome slično. Njegovi pojmovi građansko-individualne jednakosti, slobode i nezavisnosti direktno su suprotni bilo kakvom etničkom ili državnom unitarizmu. Građansko liberalnu teoriju države Bosne i Hercegovine etno fundamentalisti proglašavaju i ocjenjuju državnim i etničkim unitarizmom, ne zato što on to uistinu jeste, već da bi legitimirali, zadržali i produbili, svoj politički separatizam i secesionizam na štetu države BiH, da bi još čvršće i dublje u državnu strukturu etablirali etničku i građansku ustavno-političku diskriminaciju. Etničkom i građanskom ustavno-pravnom nejednakošću i diskriminacijom oni se suprotstavljaju ustavno-pravnoj etnokulturnoj i građanskoj jednakosti. Liberalnu građansku ustavno-pravnu jednakost i ravnopravnost oni proglašavaju nacionalnom i državnom opasnošću, što nesporno pokazuje da je njihova politička ideja ustavna nejednakost i neravnopravnost građana. Oni koji se zalažu za ljudsku jednakost, političku, kulturnu, vjersku i svaku drugu ustavno-pravnu jednakost i ravnopravnost građana politički se etiketiraju državnim i etničkim unitaristima, od onih koji su nosioci građanske neravnopravnosti i diskriminacije, nosioci, branioci etničkog i državno teritorijalnog secesionizma u BiH. Stoga je liberalni građanski ustav BiH politička ideja oslobođanja kolektiviteta od zločina njihovih pojedinaca, političkih i vojnih organizacija i paradržava.

4. Političko, ustavno-pravno, uređenje države na etničkim kolektivitetima zahtijeva formiranje i postojanje političko-administrativnih jedinica u BiH koje štite i prave političke i administrativne barijere među pojedincima-građanima po etničkom osnovu, a time i njihovim kulturnim, vjerskim i drugim etnopolitičkim kolektivitetima. Zbog toga je nužna reforma Daytonskog ustava BiH. On udaljava građane BiH jedne od drugih, čak ih politički i administrativno međusobno sukobljava. Umjesto zajedničkog života i međusobne solidarnosti, u čijim osnovama je njihova građanska jednakost, sloboda i nezavisnost, Daytonskim etno-političkim uređenjem BiH nameće se kolektivna i građanska pravno-politička i administrativna nejednakost, neravnopravnost, diskriminacija i konfrontacija. Ukidanje ustavne etnopolitičke arhitekture Daytonskog ustava BiH relativizira i neutralizira postojeće etnopolitičke administrativno teritorijalne jedinice u BiH, što predstavlja put izlaska iz ratne administrativne podjele zemlje kakvu je ustavno oktroisao Daytonski ustav BiH, priznao ratne zločine, etničko čišćenje i genocid.

Liberalno građansko ustavno-političko uređenje Bosne i Hercegovine je praktičan ustavno reformski politički iskorak iz njene ustavno pravne konfliktnosti u etnopolitički i svakom drugom obliku stabilan politički i ustavno-pravni sistem. Konfliktni etnokulturni politički odnosi iz prošlosti i sadašnjosti prerastaju u stabilnu političku budućnost. Reforma

ustavne dejtonske etnopolitike građanskom politikom stvara se pretpostavke za stabilan mir i prosperitet ne samo u Bosni i Hercegovini, već i u cijeloj regiji.

5. Problem implementacije liberalne ideje i politike građanskog jednakosti nije samo pitanje i izazov unutarbosanskih etnopolitičkih odnosa kroz historiju i danas, već i u njenom neposrednom susjedstvu, u Srbiji i Hrvatskoj. Srbija i Hrvatska se deklariraju etničkim državama srpskog i hrvatskog naroda i svoj etnocentrizam direktno prenose u BiH patronskim odnosom prema Bosanskim Srbima i Bosanskim Hrvatima kao dijelovima svojih etno-država u BiH. Njihov etnocentrizam u BiH ima karakter neokolonijalizma, u vanjsko političkom smislu, odnosno separatizma i secesionizma u bosanskim unutarpolitičkim odnosima.

Nažalost, vrlo je teško, što svakodnevno svjedočimo, implementirati ideje liberalne države BiH, njegovog liberalno građanskog ustava, bez razvitka demokratske i liberalne politike u Srbiji i Hrvatskoj. Etnopolitika u BiH direktno je uvezana etnopolitikom Srbije i Hrvatske. Eklatantni dokazi srbijansko-hrvatskog uticaja na etnopolitičke odnose u postdejtonskoj Bosni su donošenje Deklaracija Svesrpskog sabora (8. jun 2024.) i permanentni pritisci Hrvatske na države članice EU i Visokog predstavnika UN u BiH da nametnu Bosni i Hercegovini aparthejdsko-separatistički politički princip tzv. legitimnog predstavljanja Bosanskih Hrvata u organima vlasti FBiH i državnim organima i institucijama. Građanski ustav BiH oslobađa BiH negativnog političkog uticaja Srbije i Hrvatske.

6. U afirmaciji i implementaciji liberalnog građanskog ustava BiH od neprocjenjive vrijednosti je njegovo razumijevanje i valorizacija od strane Zapada, posebno angloameričkog političkog svijeta i EU, s obzirom na njihovu ustavnopravnu i praktično političku praksu.

7. Liberalna država zasniva se i izgrađuje svoje političke vrijednosti. Fundamentalne liberalne političke vrijednosti su: *nezavisnost*, *sloboda* i *jednakost* individua kao građana. Bez ovih vrijednosti nema liberalnog građanskog društva, liberalne građanske zajednice, ni liberalne građanske države. Nepriznavanje ovih političkih vrijednosti je "nerazumno", jer izlazi iz općeg građanskog konsenzusa.. Na njima se ustanovljava i razvija zajednica građana, liberalno društvo, liberalno političko uređenje *države suverenih pojedinaca kao građana*.

8. Pojmovi građanin i pojedinac nemaju isto značenje. Građanin je politički pojedinac zajednice, društva, države, koji ima i prakticira liberalne političke vrijednosti. Pojedinac je čovjek izvan političke zajednice. On ne živi socijaliziran oblik života. Kao član zajednice koja afirmira liberalne građanske vrijednosti podudarne s liberalnim pravnim i političkim vrijednostima individue, međusobna jednakost, sloboda i nezavisnost pojedinaca, on priznaje druge ljude kao sebi jednake, slobodne i nezavisne. Liberalizam pridaje značaj društvenim odnosima, zajedničkim vrijednostima i zajedničkom cilju. On se zalaže za zaštitu pojedinaca od suviše velikog uticaja kolektivističkih posebnosti, od onih uticaja na građanina koji guše njegovu slobodu opredjeljenja, kako će živjeti, kako će i da li će vjerovati, koje poglede na svijet će imati itd. Ali, liberalna teorija države i prava ima razumijevanje i može da prihvati kulturno samoodržanje i da prizna određena kolektivna prava "onda kada to zahtijeva njihova privrženost nezavisnosti pojedinca"¹. Liberalni građanski ustav BiH ne ograničava kulturna, vjerska, jezička i druga identitetna etnička prava kolektiviteta, ali njima ne manipulira i ne

¹ Adam Swift, Politička filozofija, Clio, Beograd, 2008. str. 195.

politizira ih. On može da obezbjeđuje sve oblike kolektivnih prava za koje postoji građanski konsenzus, između ostalih mehanizama, putem afirmativne akcije.

9. Liberalizam "nema neprijateljski stav prema zajednici". On je teorija zajednice. "On omogućava pojedinačnim zajednicama (religijskim, etničkim, umetničkim) da dožive procvat u okviru države koja se zasniva na poštovanju nezavisnosti pojedinca"². Najčešće razumijevanje države nastalo na određenju države, koje je dao Max Weber, da je država aparat legitimne upotrebe sile, organizacija, birokratija. To je jednostrano i nepotpuno određenje države. Uz to, država je zajednica. S aspekta čovjeka, kao individualnog bića koje živi i stvara mnoštvo društvenih odnosa, stupa u odnose s mnoštvom realnih zajednica, organizacija, životnih prilika i izazova, sama **država je zajednica**. Država je "kolektivni poduhvat u kojem građani zajedno ostvaruju zajedničko dobro u pravednom društvu". Država je zajednica pojedinaca, individua, koji ostvaruju zajedničko dobro.

U državi se ostvaruju dva oblika fundamentalnih odnosa. Prvo, odnos države i pojedinca, odnosno pojedinca i države, zaštita pojedinca od države. To je zaštita građanina od totalitarne, korumpirane, njemu neprimjerene države. Drugo, odnos pojedinaca kao građana međusobno. U liberalnoj državi ljudi kao građani (što znači građani jedne države koji se doživljavaju međusobno nezavisno, jednaki, slobodni) žive s međusobnim poštovanjem i unapređenjem međusobne individualnosti, osobnosti, nezavisnosti, jednakosti i slobode, ostvaruju svoje lične interese i koncepciju svog dobra "samo u obimu u kom je to spojivo s pravednim odnosom" s drugim građanima. Nezavisnost građanina jednog od drugog znači njihovo međusobno poštovanje svačije personalnosti. Građansko poštovanje međusobne nezavisnosti znači međusobno poštovanje njihovih sopstava, svojstava, ma šta da su, njihovog jezika, vjere, izgleda, spola, socijalnog stanja, boje kože, odijevanja, izbora hrane itd.

Liberalna država je politička zajednica njenih građana, a ne etnička građanska zajednica. Ona ima zajednički identitet svojih ljudi kao "slobodnih i ravnopravnih građana". Zajednički identitet njenih slobodnih građana "mora da ima prednost nad njihovim partikularnim religijskim, etničkim ili kulturnim identitetom"³. Slobodni i ravnopravni građani liberalne političke države u svrhu međusobne solidarnosti potiskuju svoj lični ekonomski interes prihvatanjem oporezivanja svoga imetka "u svrhu preraspodjele koju zahtijeva pravda"⁴.

Liberalna građanska država je politička zajednica u kojoj građani zajednički jedni drugima obezbjeđuju zajedničko dobro pravde, jednakosti, slobode, nezavisnosti. Liberalna filozofija pod liberalnom zajednicom podrazumijeva kako individualnu državnu zajednicu tako i čitavo čovječanstvo. Liberali "kosmopolite" govore o "građanima svijeta", liberali individualne, nacionalne države, govore o građanima konkretne države.

Građani donose zakone samonametnutih ili državnih ograničenja o onom što, kao pojedinci, odabiramo da činimo. Npr. mnogi ljudi ne krše saobraćajna ili nekim drugim zakonom određena pravila zato što je to zakonom zabranjeno, već zato što smatraju da je to štetno i loše kako za njih tako i za druge ljude, građane općenito. Pokoravanje zakonima države u kojoj se živi je građanska obaveza koju "dugujemo svojim sugrađanima". Politička veza građana države, na liberalnim vrijednostima, čini liberalnu državu *političkom zajednicom*.

² Ibid, str. 196.

³ Ibid, str. 197.

⁴ Vidi: John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, 1971.

Gradani liberalne političke zajednice, države, povezani su međusobno politički, a ne religijski ili etnički. Njihova politička zajednica je država. Liberalna država, politička zajednica, ne zasniva se niti na etničkoj pripadnosti niti na religiji. Postojanje i funkcioniranje, političke zajednice, liberalne države zasnovane na političkim vrijednostima njenih građana, nezavisnosti, slobodi, jednakosti, povezuje građane u datu liberalnu zajednicu građana. Pripadnost građana istoj državi, njihovo međusobno sugrađanstvo, ima "neko posebno moralno svojstvo koje objašnjava (njihove) veće međusobne obaveze". Veze među građanima po osnovu pripadanja istoj političkoj zajednici su slabije nego između članova porodice, ali su vrlo jake, slične porodičnim.

Liberalni građani smatraju da duguju jedan drugom jednakost, nezavisnost, slobodu i na toj osnovi, iz vlastitog političkog uvjerenja, izgrađuju međusobnu solidarnost i zajedništvo, identificiraju se međusobno. Građani liberalne zajednice imaju osjećaj zajedničkog identiteta. Na njemu se zasnivaju sva ograničenja ličnih interesa koji ugrožavaju ili mogu ugroziti interese iste prirode sugrađanina, sudržavljana.

10. Motivacija zajedničkog, državnog, identiteta je zajednički nacionalni identitet, u slučaju Bosne i Hercegovine zajednički bosanskohercegovački, Bosanski identitet, zajednička država BiH - isti jezik, zajednička tradicija i historija. BiH ima višestoljetnu zajedničku prošlost njenih građana koji su historijskom kulturnopolitičkom diversifikacijom formirali današnje etnokulturne kolektivitete iz, u osnovi, jednog etničkog kolektiviteta, Bošnjana. Ona je internacionalno priznata članica UN jedinstvenog teritorijalnog integriteta i ustavno-pravnog suvereniteta nakon provedenog građanskog referenduma na njenoj cijeloj teritoriji i uz internacionalnu (OSCE) kontrolu, prije srpsko-hrvatske agresije na nju. Što znači da Bosanske etnokulturne grupe imaju zajedničku historiju i tradiciju kroz cijelu historiju države Bosne, kasnije Bosne i Hercegovine. Njihov politički položaj kroz historiju Bosne je povremeno bio različit, u osmansko doba i u vrijeme Kraljevine SHS, ali su uvijek pripadali, više ili manje, zajedničkoj, istoj, administrativno-državnoj zajednici. To znači da su stoljećima živjele zajedno u stambenim zgradama, gradovima, selima, radili u zajedničkim firmama, prijateljevali, ženili i udavali međusobno. Nijedna etnokulturna grupa Bosne i Hercegovine nije došla u Bosnu od nekuda, sve su, u osnovi, autohtone, Bosanske. Historijski je nastala i izvršena vjerska diversifikacija stanovništva Bosne i na njenim osnovama historijski su izgrađene neke međusobne kulturne i političke raznolikosti. Vjere etnokulturnih zajednica u BiH, islam, pravoslavlje, katoličanstvo, su istovrsne, monoteističke, što znači da su međusobno srodne i razumljive. Vjernici jedne vjeroispovijesti razumiju i međusobno poštuju vjerske obrede drugih vjernika, razumiju smisao obreda druge vjere s obzirom na isti ili sličan smisao svoje vjere. Vjernici jedne vjeroispovijesti u BiH posjećuju i čestitaju vjerske blagdane svojim komšijama, sugrađanima, druge vjeroispovijesti. U Bosni postoji viševjekovna praksa, stvarnost, multilateralnog vjerskog života i tolerancije.

Jezik svakodnevne komunikacije sugrađana, komšija, različitih vjera je jedinstven. U njihovoj komunikaciji nije im potreban prevodilac. To je jezik kojeg, s pravom, svako naziva svojim imenom i vrši njegovu književnu standardizaciju. Sporenja oko imena jezika su posljedica i izraz njegovog političkog instrumentaliziranja čiji cilj nije samo osporiti njegovo drugo ime, već politički negirati njegovog imenovatelja da bi se opravdala hegemonistička težnja onog koji osporava neko drugo njegovo ime.

11. U historiji Bosne nikada nisu postojale međuetničke administrativno-teritorijalne "zaštite" i podjele sve do donošenja ratnog Daytonskog ustava BiH. Ovaj ustav traje već trideset godina i umjesto etnokulturnog kolektivnog političkog pomirenja i približavanja

permanentno proizvodi etnokulturne distance, političko i drugo sukobljavanje, manjeg ili većeg intenziteta.

Građani Bosne i Hercegovine imaju zajedničku historiju, identificiraju se, u većoj ili manjoj mjeri, sa svojom državom, sa svojom političkom zajednicom, Bosanskom/bosanskohercegovačkom državom - nacijom kojoj pripadaju i koju čine svi njeni stanovnici. Kao građani Bosanske države-nacije imaju moralne, političke, ekonomske, specifične međusobne društvene odnose, izgrađuju zajednički patriotizam, neutraliziraju međusobne razdorne uticaje svojih klasa, kulture koji podstiču partikularističke političke i druge interese.